

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Карлюги Єлизавети Кирилівни
«Теорія та практика реалізації економічних санкцій у міжнародному праві»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
галузі знань 08 «Право»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертація Є.К.Карлюги присвячена досить актуальному питанню теорії та практики міжнародного права, особливо в контексті збройної агресії РФ проти України. Адже, Російська Федерація здійснивши збройне вторгнення в Україну, порушила імперативні норми (*jus cogens*) міжнародного права. У свою чергу порушення імперативних норм *jus cogens* викликають зобов'язання, які стосуються всіх членів міжнародного співтовариства (*erga omnes*) щодо протидії таким порушенням та поновленню порушених прав. У контексті збройної агресії Російської Федерацією на основі зобов'язань *erga omnes* вводяться економічні санкції з метою припинити збройну агресію проти України та відновити порушені права.

Сьогодні, доки не розроблено механізмів виконання рішень Міжнародних судів та трибуналів, які спрямовані на відшкодування шкоди завданої шкоди, в результаті агресії, первинними зобов'язаннями держав є застосування економічних санкцій проти Російської Федерації, її юридичних осіб та окремих громадян, які підтримували збройну агресію. Очевидно такі санкції мали би застосовуватися до повного припинення РФ збройної агресії, відновлення територіальної цілісності України.

Отож, актуальність дисертаційного дослідження Є.К. Карлюги не викликає сумніву.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація є комплексною науковою працею, в якій здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що полягало у встановленні особливостей реалізації економічних санкцій міжнародними організаціями та державами.

Відповідно до мети та завдань, об'єкта і предмета дослідження робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, у яких розміщені десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний об'єм дисертаційного дослідження становить 233 сторінки, з них основного тексту – 174 сторінки. Список використаних джерел включає 297 найменувань.

Висновки дисертації можуть бути використані у таких сферах:

- науково-дослідницькій сфері – для подальшого розвитку доктрини міжнародного права, зокрема удосконалення концептуальних засад інституту санкцій у міжнародному праві;

- нормотворчій сфері – у процесі нормотворчої діяльності, під час розробки нових та внесення змін до чинних актів міжнародного та національного права, які регламентують реалізацію економічних санкцій;

- правозастосовній сфері – для забезпечення точного і правильного застосування норм санкційного законодавства судовими та правоохоронними органами України;

- навчально-методичній роботі – при підготовці навчальних посібників, підручників та науково-методичних матеріалів з міжнародного права та порівняльного правознавства;

- навчальному процесі – під час підготовки та проведення лекційних і практичних занять у межах курсів «Міжнародне публічне право» та «Порівняльне правознавство».

Робота загалом відповідає усім формально визначеним вимогам щодо обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Дисертація Є.К.Карлюги є першим в Україні комплексним науковим дослідженням проблем реалізації економічних санкцій міжнародними організаціями та державами.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що авторкою *уперше*: виявлено особливості правового механізму реалізації економічних санкцій, що запроваджуються ООН та ЄС, а також недоліки, притаманні їхній санкційній практиці на сучасному етапі; обґрунтовано необхідність внесення змін до ЗУ «Про санкції», шляхом доповнення кваліфікаційними ознаками підстави для застосування економічних санкцій, такими як систематичність та грубість порушення прав та свобод; встановлено необхідність удосконалення правового регулювання діяльності органів державної влади щодо реалізації та моніторингу ефективності санкційної політики України тощо.

Отримані дисертанткою результати мають наукову новизну та є обґрунтованими.

Заслужують на позитивну оцінку низка положень дисертаційного дослідження.

Слід підтримати думку авторки, що інститут примусу в міжнародному праві протягом періоду свого історичного розвитку пережив істотну еволюцію. Зокрема, до початку ХХ ст. вважалося, що застосування сили, в тому числі у відповідь на міжнародні правопорушення і з метою примушення правопорушника до виконання його міжнародно-правових зобов'язань, є невід'ємним і нічим не обмеженим правом держав (стор.31); примус на міжнародній арені здійснюється державами як децентралізовано – в порядку самопомогі, так і централізовано – за допомогою міжнародних організацій (стор.37).

Науково обґрунтованим є дослідження правової природи та особливостей санкцій у міжнародному праві (стор.40-53). Авторка визначає «санкції» у максимально широкому значенні, а саме «як заходи міжнародного примусу, що застосовуються державами та міжнародними організаціями з метою зміни поведінки об'єкта санкцій, яка може становити порушення міжнародного права» (стор.53).

Варто підтримати проведену класифікацію санкцій (стор.54-61).

Слід погодитися, що «істотна властивість, що визначає зміст економічних заходів і відрізняє їх від інших примусових заходів, полягає у тому, що мета їх запровадження досягається насамперед шляхом здійснення економічного впливу на об'єкт санкцій; вказаний вплив може мати як всеосяжний, так і цілеспрямований характер» (стор.77).

Заслуговує на підтримку поділ на 3 рівні реалізації економічних санкцій, визначальною підставою розмежування яких є суб'єкт міжнародного права, що приймає рішення про застосування примусових заходів, зокрема: 1) універсальний рівень, на якому суб'єктом, що приймає рішення про застосування санкцій, виступає ООН як міжнародна організація універсального характеру; 2) регіональний рівень, де адресантом економічних санкцій є міжнародна організація регіонального характеру, наприклад, ЄС; 3) національний рівень, на якому рішення про застосування примусових заходів приймається окремою державою (стор.88).

Аналізуючи застосування економічних санкцій ООН, авторка цілком справедливо підкреслює, що Радбез ООН має право кваліфікувати ситуацію як таку, що загрожує миру і безпеці, на власний розсуд й така кваліфікація нерідко носить політизований та вибірковий характер (стор.91); важливим елементом імплементації економічних санкцій, який часто недооцінюється, є забезпечення дотримання санкцій приватним сектором; більшість санкційних заходів не могли б бути ефективними та залишилися б «нездійсненими», якби їх виконання залежало виключно від державної влади, у зв'язку з цим вкрай

важливим є правове регулювання забезпечення дотримання економічних санкцій суб'єктами приватного права (стор.97).

Цілком справедливими є висновки здобувачки щодо практики застосування санкцій ЄС: 1) підстави для застосування обмежувальних заходів свідчать про те, що санкційна політика ЄС ґрунтується на понятті його власних інтересів та інтерпретації загальноприйнятих універсальних цінностей, таких як мир і безпека, права людини, які ЄС активно просуває на міжнародній арені; 2) обмежувальні заходи запроваджуються ЄС на виконання санкційних резолюцій РБ ООН, проте можуть як розширювати та доповнювати їх, так і вводитися незалежно (стор.98). При цьому найпоширенішими заходами в санкційному інструментарії ЄС є заморожування активів, тобто блокування доступу фізичних і юридичних осіб до банківських рахунків та інших активів, що знаходяться в ЄС (стор.99).

Досить ґрунтовним є дослідження механізму реалізації економічних санкцій у рамках міжнародних організацій (стор.135-147) та на національному рівні окремих держав (стор.147-173). Надзвичайно цінним є аналіз у підрозділі 3.3 дисертації правового регулювання забезпечення економічних санкцій в Україні (стор.174-182), у якому серед іншого, на основі порівняльно-правового дослідження, було сформульовано низку рекомендацій, спрямованих на покращення національно-правового регулювання застосування санкцій Україною.

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Відзначаючи високий теоретичний рівень дисертаційного дослідження та новизну, слід зазначити, що у роботі містяться деякі дискусійні положення, які потребують додаткового роз'яснення під час захисту, зокрема:

1. Значно би збагатило дисертаційне дослідження встановлення характерних рис (ознак) санкцій у міжнародному праві, які відмежовують їх від суміжних понять.

2. На стор. 53 дисертації, авторка визначає санкції як «заходи міжнародного примусу, що застосовуються державами та міжнародними організаціями з

метою зміни поведінки об'єкта санкцій, яка може становити порушення міжнародного права», а на стор.183 підкреслює, що «санкції в міжнародному праві виступають проявом дозволеного примусу, до якого його суб'єкти вдаються, зокрема, у відповідь на міжнародні правопорушення». Однак, досить поширеною є практика, коли держави застосовують санкції за наявності «ілюзорного» правопорушення або взагалі без наявності міжнародно-протиправного діяння й виключно як інструмент власної зовнішньої політики з метою досягти бажаного політичного чи економічного результату. Які правові наслідки породжують згадані санкції, які по суті застосовуються неправомірно?

3. На стор.54 підкреслюється, що поняття «санкції» охоплює «примусові заходи, що здійснюються самими державами індивідуально (децентралізовано) в порядку самопомоги і колективно (централізовано) за допомогою міжнародних організацій». З іншого боку, на стор.73-74 досліджуються питання, пов'язані з примусовими заходами третіх держав та зазначається, що «міжнародне право загалом прихильно ставиться до примусових заходів, що застосовуються третіми сторонами». Виникає питання: чи є на думку дисертантки такі примусові заходи санкціями? Якщо так, то вони не підпадають під згадане вище визначення санкцій (оскільки не здійснюються в порядку самопомоги). Якщо ні, як назвати ті примусові заходи, які впроваджуються третіми державами до РФ як відповідь на збройну агресію?

4. Авторка, досліджуючи правову природу санкцій, констатує, що «в самій практиці міжнародних відносин спостерігається тенденція поширення застосування санкцій поза інституційним механізмом міжнародних організацій. Варто також враховувати розмаїття, характерне для цієї практики, яке пов'язується з тим, що попередньо вчинене міжнародне правопорушення *не є єдиною підставою* для запровадження санкцій» (стор.64). Така теза потребує додаткової конкретизації в контексті того, які є інші підстави запровадження санкцій окрім попереднього вчинення міжнародно-протиправного діяння (міжнародного правопорушення)?

5. Які головні проблеми сучасної системи застосування санкцій у міжнародному праві та які тенденції розвитку інституту санкцій у міжнародному праві?

Висловлені дискусійні положення, зауваження та запитання не ставлять під сумнів теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження, а тільки закликають до дискусії та визначають можливі перспективи подальших досліджень автора.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення дисертації висвітлені в 10 наукових публікаціях, зокрема в 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях та 5 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

У дисертації викладено зміст власних досліджень автора, зроблено посилання на власні наукові праці, що наведені в анотації. Публікації автора прямо пов'язані з темою дисертаційної роботи та розкривають її зміст.

У роботі не виявлено порушення академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного авторкою дослідження.

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації. Аналіз анотації дозволяє стверджувати, що її зміст відповідає основним положенням дисертації. Анотація не містить положень чи ідей, що не зазначені в основному тексті дисертації.

Анотація подана українською та англійською мовами. Вона є узагальненим викладом основного змісту дисертації та результатів дослідження, що містять елементи наукової новизни.

Загальний висновок. Дисертація Карлюги Єлизавети Кирилівни «Теорія та практика реалізації економічних санкцій у міжнародному праві», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право» свідчить про те, що робота виконана на високому теоретичному і

методологічному рівні та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 Про затвердження Вимог до оформлення дисертації, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Карлюга Єлизавета Кирилівна за результатами прилюдного захисту дисертації заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
Львівського національного університету

імені Івана Франка

05 серпня 2025

Віталій ГУТНИК

